

A KABASÓLYOM FÉSZKELÉSE A KELETI-BAKONYBAN

A kabasólyomról (*Falco subbuteo* L.) HERMAN OTTÓ azt írja a század elejéről, hogy „hazánkban nem ritka”. Közelítőleg még ez a helyzet napjainkban is az Alföldön, ahol a kisebb erdőkben, akácokban májustól szeptemberig sokfelé megtaláljuk a kabát. A Dunántúlon már jóval ritkább, majdnem hogy eseményszámba megy a vele való találkozás.

A Keleti-Bakonyban hosszú évek óta visszatérő, rendszeres fészkelő; egy kb. ezer km²-es területen napjainkban 3–4 párban. Ezen a tájon a kaba legtöbbször jellegzetes módon fészkel: erősen ragaszkodik azokhoz a kisebb erdőfoltokhoz a síkság (Mezőföld, Móri-árok) szegélyén, melyekben sok az ültetett, meghonosodott feketefenyő. Itt, ezekben a szigetszerű kis erdőkben mindig van dolmányos varjú, szarka: a kabasólyom ezeknek a fészkeit foglalja el május vége, június eleje felé, amikor már a varjak, szarkák fiataljai kirepültek. A nagyobb erdőségek zárt belsejébe a kaba sohasem megy. Elhagyott szarkafészkekbe csak akkor telepszik, ha annak fedele gallyzata már nincs meg, a szél lesodorta. Ilyesforma „tetőt” a kabák nem túrnek a fejük fölött.

Elterjedésük a Keleti-Bakonyban

A kilencszáznegyvenes évek elejétől kísérem figyelemmel a kabasólyom életmódját, fészkelését a Bakony keleti szegélyén. Ez alatt a közel harmincéves, csaknem folyamatos megfigyelési időszak alatt fészkelte a kaba a következő települések határában (félkörben délről észak felé haladva): Csór, Iszka-szentgyörgy, Fehérvárcsurgó, illetve Bodajk, Balinka (lásd a térképet is). Az állomány átmeneti gyarapodását is sikerült egyes években megfigyelnem, ez azonban nem bizonyult tartósnak. A Barok-völgy szegélyén (Bakonykúti) levő egyik feketefenyős erdőfoltban például mindössze két éven át (1959, 1960) maradtak meg a kabák.

Az ellenőrzött, meglehetősen nagy területen 3–4 fészkelő kabasólyompárral lehet évről évre rendszeresen számolni. Kóborlókat, átvonulókat főleg szeptemberben sikerült megfigyelnem, még leginkább a síksági részekben (Inota—Csór—Sárszentmihály). Szerencsére ez a villámgyors röptű kis sólymunk, mely szinte kicsinyített mása a hazánkban rend-

kívül ritka, a Bakonyban csak olykor-olykor előforduló vándorsólyomnak (*Falco peregrinus*), nem igen esik áldozatul az embernek. Sebes röpte miatt nehéz fegyverrel elejteni, fészkelőhelyeit meg — lévén egyrészt meglehetősen késői, június—júliusi fészkelő, másrészt igen óvatos madár a fészke körül — nem vagy alig ismerik, így nem is fosztogatják. A felnövekedett fiatalok viszonylag hamar más tájakra húzódnak, magatartásukkal nem árulják el a fészkelőhelyet.

Tavaszi érkezés, a fészkelőhelyek elfoglalása, költés-fiókanevelés

A kabasólyom vércse nagyságú. Szárnya hosszú és hegyes végű (röptében olyan, mint egy óriási sarlósfecske). Feje teteje és hosszú barkója sötétfekete. Torka fehér, hasoldala széles, feketés hosszanti foltokkal. A kifejlett kaba 33–36 cm testhosszúságú, kiterjesztett szárnymérete valamivel meghaladja a 60 cm-t. Tavaszi érkezését Csór, Iszka-szentgyörgy határában rendszeresen április utolsó hetében figyeltem meg. Általában együtt érkeznek a párok. Május első felében már állandóan a kiválasztott fészkelőterületen tartózkodnak, melyhez legtöbbször hűségesen ragaszkodnak (Iszka-szentgyörgyön nyolc éven át volt alkalmam megfigyelni egy ott fészkelő kabapárt, mely mind a nyolc alkalommal ugyanabban az erdőrészben, egy kb. 500 méter átmérőjű körön belül foglalt el egy-egy elhagyott dolmányosvarjú-fészket).

Itt, a Bakony szegélyi tájon dombvidéki, feketefenyős, lombos fákkal elegyes erdőcskékről van szó, amelyekben mindig akad varjú- vagy szarkafészkek, melyek május végére már néhány hete üresek és még jó karban vannak. Akad köztük gyakran olyan is, mely a tájat szinte uralóan, dombélen vagy ahhoz közel a fák csúcsára épült. Rendszerint egy ilyen fészket választanak ki a sólymok, melybe a tojó már hetekkel a tojások lerakása előtt rendszeresen beleül, a fészkek csészéjét alakítja, szinte „kifürdi”. A kabák soha semmiféle fészkekanyagot nem hordanak, az elfoglalt, kiválasztott fészket semmivel sem tatarozzák; igazi sólyommódra viselkednek ebben is.

A fészkelőhely „légtérében” nászrepülésük májusban rendszerint több napon át ismétlődik: napsütéses, viszonylag szélcsendes időben szinte játszadoz-

1 A kabasólyom fészkelőhelyei a Keleti-Bakonyban
 1. Die Nistplätze der Baumfalke im Ost-Bakony-Gebirge

1. The nesting sites of the hobby in the East Bakony
 Mountains

nak a levegőben ezek a kiválóan repülő kis sóly-
 mok; nagy sebességű, zúgó lecsapások váltakoznak
 meredek, gyors felfelé ívelésekkel, gyors fordula-
 tokkal, szinte bukófordulókkal. Hangjuk éles — bár
 mégis viszonylag kellemesen lág — vijjogás, mely
 rendkívül jellegzetes. Hangutánzó szótagokkal meg-
 közelítve valahogy így hangzki: „kli-kli-kli-kliüü”!

Június első vagy második hetében kezdi kotlani
 a tojó rendszerint három, viszonylag nagy, halvány
 vörösbarnán, sűrűn pettyezett tojását. A kotlási idő
 kerek négy hét. A tojó csaknem kizárólag egyedül
 üli a tojásokat, bár naponta egyszer-egyszer a hím
 rövid időre felváltja. Egymás utáni napokon kelnek
 a tömött, finom fehér pehelytollas kis kabák. Az
 első hét végétől már fokozatosan sötéten felhősödni
 kezd, szinte vattaszerű tapintatú, hófehér tollruhá-
 juk. A negyedik hét végétől már szinte anyányiak
 a fiatal sólymok; gyakran kiülnek ilyenkor a fész-
 ek szélére. Az ötödik hétre tollazatuk csaknem

teljesen kiszíneződött. Az ötödik hét vége felé re-
 pülnek ki, ezen a tájon augusztus első felében. Né-
 hány nappal hosszabb ideig nem járnak vissza a
 fészkek környékére, szinte rögtön a nádasok men-
 tére, a síkságra húzódnak. A kabasólyom
 nem igazi erdei madár; inkább a
 puszták, a facsoportokkal csak rit-
 kán tűzdelt, rétekekkel szabdal-
 tak az ő igazi vadászterületei. A fia-
 talok is a síkon tanulják meg a vadászat mester-
 ségét.

Vizsgálódásaim során gyakran tapasztalhattam,
 hogy a kabasólyom — főként fiókáinak a fészkekben
 történő zavarásakor, gyűrűzésekor — egyike a leg-
 bátrabban viselkedő hazai madarainknak. A fészkek-
 hez feljutótól a fiatal sólymok nem félnek, nem la-
 pulnak le, mint gyakran más ragadozómadár-fiak,
 hanem bátran, szinte vad tekintettel szembefordul-
 nak a hivatlan vendéggel és nemegyszer élesen

2. Kabasólymok foglalják el az elhagyott tarkavarjúfészket a feketefenyő csúcsán

2. Baumfalken nehmen die verlassenen Nester der Krähen am Gipfel der Schwarztaanne ein

2. Hobbies occupy the empty hooded crow nests on the tops of black pines

vijjognak is ilyenkor (különben a fészkek körül mindig csend van, nem úgy, mint például a karvalyoknál vagy a héjákánál). A rövidesen megjelenő öreg sólymok éles, meredek lecsapásokkal azonnal támadnak: számos esetben súrolták ilyenkor lágyan a hajamat rácsapásukkal. Ilyen bátor magatartást az emberrel szemben eddig csak a kabasólyomnál tapasztaltam, ismételten és különböző fészkelő pároknál (egyszer, de csak egyetlen egyszer hasonlóan viselkedett egy tövisszúró gébics him is).

Táplálkozás

Érdekes módon — a közhiedelemmel ellentétben — a kabasólyom fő tápláléka nálunk májustól augusztusig inkább nagy testű repülő rovar, mint

3. A fészek peremén vijjogó kb. 2 hetes kabafióka

3. Am Rande des Nestes schreiendes etwa 2 Wochen altes Baumfalkenjunge

3. The about two weeks old hobby screeches on the edge of its nest

aprómadar. Nyilván éppen ezért van fészkelési területünk csaknem mindig a vizenyős rétek, nádasok közelében. Vadászterületük átmérője a fészkelési hónapok alatt nem nagyobb 3—5 km-nél. Megfigyeléseim szerint a fiókák táplálása során is kb. fele-fele arányban fognak el és hordanak repülő nagyobb rovarokat, illetve veréb nagyságú madarakat. Májusi cserebogár, a halastavaknál csikbogár vagy nagy testű szitakötők, sáskák, lepkék gyakori zsákmányaik. A fiókák mellett még házi és mezei verebek, pintyfélék, pacsirták maradványait találtam. A kabasólyom csak repülő zsákmányt kap el. Mindig a kiszemelt zsákmány fölé igyekeznek emelkedni és a repülő nagyobb rovar vagy aprómadarat előretartott — előrerúgott karmaikkal ragadják meg, vágják le. A cserebogarat, sáskát repülés közben, a karmaik között tartva, csőrükkel lenyúlva is szokták eszegetni. Nagyon ritkán megfigyelhettem seregélycsapatba vágó kabát is. Mindig a csapat szegélyébe, végébe csaptak le.

Egészében véve a néhány fészkelő pár egy-egy adott nagyobb területen inkább közömbös az ember szempontjából, mint káros. Remek megjelenésű, pompás röptű kis sólymunkkal a találkozás inkább az esztétikum élményét jelenti a jó szemű természetjárók számára.

Nyár végi, őszi kóborlások; vonulás

A Bakony keleti, déli szegélyén augusztus közepétől, a fiatalok kirepülése után elsősorban a halastavak környékére húzódnak a kabasólymok. Itt ilyenkor még bőségesen találnak táplálékot: a környező rétségek, puszták fölött nagy a rovarmozgás;

4. Fiatal kabasólyom

4. Junge Baumfalken

4. Young hobby

Több hármás, kettes fészekalj kabasólymot gyűrűztem meg eddig. Visszajelentés még nem érkezett. Téltre a kabák Közép- és Dél-Afrika meleg tájaira vonulnak. 1971 júliusában ismételen megfigyeltem egy gyűrűs kabát a Csór—Sárszentmihály-i erdőben, ahol éveken át fészkeltek és többször gyűrűztem is őket.

Megragadó szépségű, pompás röptű kis sólyma a Bakony keleti, déli szegélyének a kabasólyom. Állományát itt néhány fészkelő párban évtizedek óta tartja. A meglevő néhány pár megtartására fészkelőhelyeit továbbra is meg kell védenünk, annál is inkább, mert egyes erdőfoltokban együtt fészkel az erdei fülesbagollyal, a vörös vércsével, sőt Csór közelében a kék vércsével is, melyek szintén védett madaraink. Természetszerető ember, aki egyszer is megfigyelhette a szabadban ezt a kecses megjelenésű, vilámgyors kis sólymunkat, biztosan szeretetétbe fogadja őt és mint a bakonyi tájnak is egyik ritka ékességét tartja majd számon a kabasólymot.

Tapfer Dezső

ide húzódnak a nádasokba alkonyatkor, vonulás előtt a fecskék, a seregélyek. Napos, meleg szeptember eleji napokon 6—8 kabasólyommal is találkoztam olykor a csóri vagy az iszkaszentgyörgyi tavaknál.

Szeptember végén láthatunk utoljára kabát ezen a tájon. Enyhe, kellemes, napsütéses ősz elvéve még október elején is itt tartott néha egy-egy kabasólymot, bár az őszi példányok mindig lehetnek vagy lehetnek átvonulók, itt megpihenők is, a kevés megmaradt mezőföldi puszta szegélyén, a Bakony lábainál.

5. Kirepülésre készülő kabasólyomcsalád augusztus elején

5. Sich Anfang August zum Ausflug vorbereitende Baumfalkenfamilie

5. A hobby family just about to try their wings in the beginning of August

BÁSTYAI, L. (1955): Vadmadárból vadászmadár. — Budapest, Művelt Nép, Kiadó.

BREHM, A. E.—VÖNÖCZKY-SCHENK, J. (1925): Az állatok világa — Madarak, — Budapest.

BREHM, A. E.—RAMNER, W.—ÁKOS, K.—KEVE, A. (1958): Az állatok világa. Budapest, Bibliotheca.

HERMAN, O. (1914): A madarak hasznáról és káráról. — Budapest, Pallas.

KEVE, A. (1960): Nomenclator Avium Hungariae. — Budapest, Madártani Intézet.

MAKATSCH, W. (1956): Die Vögel in Feld und Flur. — Radebeul und Berlin, Neumann.

NAGY, I.—TAPFER, D. (1960): A Bakony madárvilága képekben. — Győr, TIT.

NAGY, J. (1943): Európa ragadozó madarai. — Debrecen, Tiszántúli Madárvédelmi Egyesület.

PÁTKAI, I. (1947): Ragadozó madaraink. — Budapest, Nimród.

PETERSON, R.—MOUNTFORT, G.—HOLLOM, P. A. D.—TILDY, Z. (1969): Európa madarai. — Budapest, Gondolat.

SCHMIDT, H. V. (1930): Unsere Raubvögel. Regensburg, Verlag Manz.

TAPFER, D. (1965): A kabasólyom tanyáján. — Természettudományi Közöny, 9, 46, 552—553.

TAPFER, D. (1966): A Keleti-Bakony madárvilága. Die Vogelwelt des Ost-Bakony-Gebirge. — Veszprém, Bakonyi Múzeum.

Az 59 1954. (IX. 9.) M. T. sz. Madárvédelmi Törvény.

A 12/1971. (IV. 1.) Korm. sz. rendelet, mint Végrehajtási Utasítás a természetvédelemről.

Szöbeli közlés és körirat GYÓRY JENŐ főmérnöktől, az erősen veszélyeztetett és a veszélyeztetett madarak költőhelyeinek fokozottabb védelme érdekében (Országos Természetvédelmi Hivatal).

DAS NISTEN DER BAUMFALKEN IM OST-BAKONY-GEBIRGE

Der Baumfalke (*Falco subbuteo*) ist ein vereinzelter, aber regelmässiger Nistvogel in den an den Feldern angrenzenden Seiten der Nadelwälder im Ost-Bakony-Gebirge.

Vom Wetter abhängig halten sie sich von Ende April bis Ende August-Anfang September in diesem Gebiet auf. Sie horsten beinahe ausschliesslich nur in Krähen- und Elsternnestern. Ihr Brüten fängt ziemlich spät, im Juni an. Das Jagd- und Brutgebiet ist, wenn sie nicht gestört werden, meistens in derselbem Waldteil. In den letzten zwei Jahrzehnten konnte man im Ost-Bakony-Gebirge 3—4 ständige Baumfalcken-Horste

wahrnehmen. In diesen wurden regelmässig 3 Eier gefunden; alle 3 Junge wurden aufgezogen.

In der für die Jungen gebrachten Nahrung ist neben der Kleinvogelbeute (z. B. Lerchen, Stelzen, manchmal auch Mehlschwalben) das Verhältnis den grösseren fliegenden Insekten gross, die Maikäfer werden regelmässig in der Luft gefangen. Am Ende des Sommers ziehen Alte und Junge zu den Fischteichen in die Nähe des Bakony-Gebirges, wo ihr blitzschnelles, geschicktes Fliegen oft zu beobachten ist und ihr Herunterstürzen auf die im Röhricht sich sammelnden, übernachtenden Kleinvogel-Gruppen.

Dezső Tapfer

THE NESTING OF HOBBY IN THE EAST BAKONY MTS.

The hobby (*Falco subbuteo*) nestles habitually though sporadically in the pineries of the East Bakony downs bordering with the meadows.

Depending upon the weather they reside in Hungary from the end of April till the end of August or beginning of September. They almost exclusively occupy the nests of the greyback crow Hooded Crow) and the Magpie: rather late, in June the lay the eggs. Their hunting field and hatching place, when undisturbed, is the same area in the forest. In the past two decades I found 3—4 such permanent hatching places in the East Bakony Mts. In this region generally three eggs

are laid, of which all hatched nestlings are raised.

The fledgelings are fed on small bird preys (e. g. larks, wagtails, occasionally a house-martin) but the high ratio of flying large insects should also be mentioned; the hobby generally catches the cockchafer in mid-air. By the end of the summer, both the old and young birds move down to the environs of lakes and fish-ponds nearby where their lightning speed and outstandingly skilful flight may often be watched as they swoop upon small birds gathering in the reeds to spend the night.

Dezső Tapfer

